

PUBLICACIONS LOCALS I IDENTITAT COMARCAL A LA VILAFRANCA PRE-REPUBLICANA: LA «GASETA DE VILAFRANCA» (1926-1931)

M.ª ÀNGELS ALIÓ

Vilafranca del Penedès

Prenent com a base un centenar de referències bibliogràfiques extretes de la "Gasetta de Vilafranca", aquest article exposa els mecanismes i plantejaments mitjançant els quals la revista incorporava els coneixements científics existents respecte les comarques i el territori i les transmetia a un públic que, com el del Penedès, era encara predominantment rural.

En aquest article, hom veurà que els conceptes més utilitzats oscil·len des de la noció de comarca natural fins a les idees més recents de l'economia espacial; d'on, en conjunt, els articles de la "Gasetta" podrien ésser considerats com a propis d'un període de transició entre les creences ambientalistes del XIX i la introducció de nous corrents que, al llarg dels anys trenta, evidenciarien el paper de la ciutat i dels serveis urbans en l'organització comarcal i regional. L'enfortiment del paper econòmic de Vilafranca així com l'augment de la classe mitjana local han estat la clau de la interpretació pel que fa aquesta tendència a la substitució de les anteriors idees comarcals.

Quan el 1932, es desenvolupava la Ponència per la Divisió Territorial de Catalunya, el marc del debat comarcal ja havia assolit unes dimensions considerablement àmplies que es produïen en el marc d'uns grups socials més heterogenis que no algunes dècades abans,⁽¹⁾ quan la polèmica comarcalista quedava reduïda als reduïts cercles d'alguns científics, intel·lectuals i polítics afins al catalanisme.

De totes maneres, cal, però, tenir en compte que, aleshores, s'esdevenien una sèrie de fenòmens que incidien en la configuració d'una estructura espacial catalana que era, com a mínim, diferent de la de finals del XIX. Recordem, entre d'altres, el procés progressivament més complex d'una economia recolzada en la urbanització i en una industrialització relacionada igualment amb les ciutats, així com també el creixent paper polític d'una classe mitjana urbana, o, des d'un altre punt de vista, la difusió de nous sistemes educatius i culturals, entre els quals l'alfabetització i la divulgació dels hàbits de lectura eren elements ben importants.

Situats en aquesta perspectiva, la utilització de la premsa local com a instrument d'anàlisi ofereix un doble interès, car si bé per un costat compleix les funcions de document en el qual es reflecteixen les opinions majoritàriament acceptades pel públic lector quant al comarcalisme o qualsevol altre tema, per l'altra, tampoc no s'ha d'oblidar el paper d'aquesta mateixa premsa en la difusió, afiançament i rebuig dels diversos plantejaments existents aleshores sobre la qüestió, els quals troben així un mecanisme de penetració en la població i poden entrar a formar part, per tant, de les opinions comarcalistes dominants.

En tot cas, si bé l'anàlisi dels articles de la «Gasetta de Vilafranca» permet conèixer quina era l'opinió majoritàriament estesa sobre la comarca en una part de la societat vilafranquina, s'ha de tenir en compte que aquest estudi només pot ésser provisional, car la mateixa anàlisi està condicionada per un enfocament que tot just comença a ésser experimentat en el camp de les ciències socials.

LA PREMSA LOCAL COM A ELEMENT D'IDENTIFICACIÓ COMARCAL I URBANA

Pel que fa a la utilització de la premsa com a instrument d'anàlisi, s'ha de dir que, des dels anys seixanta, diversos especialistes de les ciències socials⁽²⁾ s'han estat preguntant sobre el paper de la cultura en la percepció del medi i la configuració de les entitats territorials i tot i que la qüestió no estigui pas lluny d'ésser resolta s'ha de reconèixer que la formació de la consciència territorial —qualsevol que sigui l'escala: local, comarcal, regional, nacional, etc—, depèn, tal com comenta H. Capel:

«d'un sentiment que pot adquirir-se a través de filtres nombrosos i de mecanismes diversos, entre els quals es podria incloure, a més de la cultura col·lectiva, les pràctiques de treball, les relacions socials, les pràctiques afectives, i la informació difosa a través dels mitjans de comunicació de masses».⁽³⁾

Plantejada la qüestió d'aquesta manera, semblaria ésser, per tant, que d'entre les repercussions de la premsa, també cal considerar aquelles que es derivarien de la difusió de notícies sobre l'espai en el qual es mou el lector, notícies i coneixements que li permetrien de racionalitzar i valorar millor els elements espacials i la pertinença del seu comportament territorial.

Per altra part, pel que fa a la ciutat, podríem recordar igualment les aportacions de B. Poché⁽⁴⁾ quan estudiava els mecanismes de revalorització i identificació urbanes que estaven presents en els escrits i les edicions locals, i que el lector interioritzava degudament; o bé els estudis ja clàssics de P. Rambaud,⁽⁵⁾ el qual, havent analitzat la premsa editada a les petites ciutats del sud francès, arribava a la conclusió de la seva gran capacitat per a difondre la cultura i la comunicació social en les mateixes ciutats editores i, per tant, per a reforçar el seu paper davant de les contrades pageses amb les quals la mateixa ciutat ja sostenia importants relacions econòmiques.⁽⁶⁾

Tanmateix, que la ciutat desenvolupi un paper clau en aquest procés d'identificació territorial és un fet que està en consonància amb el procés d'estructuració espacial que s'estava desenvolupant.

lupant des de la revolució industrial, i que revertia en l'organització d'un sistema urbà subsidiari d'una ciutat directiva, Barcelona en aquest cas, i en una xarxa de petites i mitjanes ciutats, el paper de les quals consistia a articular i difondre el nou sistema productiu al conjunt del territori. Aquest punt, que ens permetria d'entendre el fenomen comarcal dels anys vint i trenta en el marc d'un procés social i econòmic determinat, i lligat, tal com proposa A.F. Tulla,⁽⁷⁾ al procés de desenvolupament del capitalisme, no pot, però, tampoc, ésser plantejat al marge dels mateixos condicionants culturals del moment que tendien a reforçar, igualment, les pròpies característiques urbanes de la cultura.

Efectivament, i com apuntàvem inicialment, tant l'alfabetització, subsidiària de la política educativa, com el creixent hàbit de la lectura entre el proletariat i la classe mitjana urbana, permetien que la cultura, i amb ella noves formes d'identificació territorial,⁽⁸⁾ penetressin en una població que anava interioritzant a poc a poc una imatge comarcal que comprenia igualment la Catalunya rural i la urbana.

Per tant, en el marc local vilafranquí, és legítim preguntar-se fins a quin punt aquests elements urbans i econòmics van intervenir en la configuració d'una imatge comarcal que, en canvi, també participava de forts elements historicistes i ambientalistes heretats d'etapes anteriors. Tanmateix, respondre amb precisió a aquests interrogants exigeix un plantejament que supera els objectius d'un article d'aquestes dimensions; si de cas, hom podrà perllongar les pròpies conclusions a partir dels textos que es comentaran.

Altres arguments relacionats amb la ideologia de la «Gasetta» serien aquells que al·ludeixen al fet que el 1932, quan la revista va deixar d'editar-se, alguns dels seus escriptors més significats van continuar vinculats a través d'una nova publicació, «Abril», que seria, aquest cop ja sí, l'òrgan oficial de l'Esquerra Republicana local. Podria recordar-se també l'acord de col·laboració subscrit amb el servei de premsa de la Unió Socialista de Catalunya, o fins i tot la desqualificació que feia de les entitats locals més conservadores, com l'«Agrícola», les quals considerava incapaces de desenvolupar cap iniciativa de progrés al Penedès.⁽¹²⁾

De tota manera, però, potser el que serveix per a definir millor les posicions liberals de la revista són les mateixes autodefinicions, tals com la de Pere Regull Pagès, el qual comparava la «Gasetta» amb la resta de premsa local tot dient que era una revista «no estrictament literària... És nucli i font d'aquell to comarcal... ben entès per tota la premsa local», i la diferenciava, a més, del que ell anomenava «extrem catòlic» i «extrem esquerrà xaró». ⁽¹³⁾

Per altra part, i quant als temes que tractava, els articles de la «Gasetta» eren força variats, encara que, d'acord amb els corrents culturals del moment, acostumava a insistir en totes aquelles qüestions que es relacionaven amb la literatura, les arts, l'educació —l'alfabetització i l'escola pública— i la cultura popular en general.

Des del punt de vista que ens interessa treballar, cal dir que s'han estudiat un centenar d'articles, el conjunt dels quals podria desglossar-se en quatre grans temes: a) divulgació d'una consciència comarcal, b) economia, c) oposició política als terratinents i aliances conservadores varies, i d) problemàtica urbana local.

Al marge de la rellevància temàtica del primer punt, tots quatre plantejaments estan intensament relacionats entre si com a conseqüència del creixent paper de la ciutat en l'organització espacial comarcal, així com del context social que s'anava desenvolupant dins de les ciutats, ja fossin industrials o, com Vilafranca, terciàries i artesanals. De tota manera, la «Gasetta» no era pas l'única a tractar aquests temes, si bé caldria recordar com els punts, relatius, de contacte, es trobaven sobretot en la temàtica comarcal, que també tractaven la revista «Acció» ⁽¹⁴⁾ o tantes d'altres revistes de signe polític igualment conservador, però que també reflectien la preocupació existent respecte d'unes o unes altres propostes de divisió comarcal. ⁽¹⁵⁾

Tanmateix, hi ha una sèrie d'aspectes que confereixen un caire específic als articles de la «Gasetta», car, en general, la revista es distanciava de les altres publicacions quan, a més de les repetides referències històriques i fisiogràfiques, també posava l'accent comarcal en la realitat econòmica i el projecte polític que eren inherents al desenvolupament comarcal.

L'IDEARI COMARCAL DE LA «GASETA»

El material estudiat i que, de forma directa, permet conèixer quines eren les causes i formes amb les quals cristallitzaven les preocupacions comarcalistes de la «Gasetà» i del grup social que s'hi representava, pot ésser abordat de diferents maneres.

Ha semblat, però, que el més pertinent era diferenciar els textos clarament comarcalistes d'aquells altres en els quals l'objectiu penedesenc apareixia referit secundàriament. Aquesta subdivisió, que guanya precisió quan ens adonem que tots els articles que no són comarcals es relacionen indirectament amb Vilafranca i la seva funció de capital comarcal, és la que ha servit per a organitzar el conjunt de la pàgines següents.

A. Vilafranca com a capital comarcal i l'afiançament de la identitat local i urbana

La Vilafranca que es trasllueix a través de la lectura de la «Gasetà», i que proporciona, bàsicament, un seguit d'imatges clarament urbanes, es recoïza, de fet, en la interpretació de la mateixa realitat local, la qual cosa, i en la Vilafranca d'aleshores, volia dir dues qüestions principals: a) l'organització de l'espai interior d'una ciutat que, malgrat la crisi econòmica, creïxia en extensió i experimentava, a més, un intens procés de reforma; i b) el procés de reestructuració de la base econòmica, és a dir, el reforçament de la seva funció de lloc central.

LA «GASETA DE VILAFRANCA» COM A INSTRUMENT D'ANÀLISI

La «Gasetà» apareix, com a revista quinzenal, el 1926, durant la dictadura de Primo de Rivera, i si bé es presenta ella mateixa com a revista independent, compleix, en realitat, les funcions d'òrgan de difusió i de reivindicació política d'un conjunt social, clarament en l'oposició, però que no s'identificava amb les altres forces de l'esquerra local.

Hí ha molts punts a partir dels quals es pot corroborar la posició política de la «Gasetà», però, de totes maneres, potser el

més clar sigui aquell que fa referència als seus redactors, majoritàriament relacionats amb el que serà la futura «Esquerra Republicana» i amb el que serien les institucions locals i nacionals de la Catalunya republicana. Aquest era el cas del seu director, Pere Mas i Parera, el qual, el 1930, i a càrrec de la sucursal del Banc de Catalunya a Vilafranca, entrava definitivament en el món de l'economia i de la política.⁽⁹⁾ També s'ha de recordar, igualment, la col·laboració de Pere Grases, posteriorment secretari de Carles Pi i Sunyer; o la del metge Jaume Valero i Ribes, autor de «La divisió sanitària de Catalunya» i vinculat a les iniciatives sanitàries de la Generalitat.⁽¹⁰⁾ De la mateixa manera, podria esmentar-se Rodolf Llorens, Romà de Saavedra o Pere Regull Pagès. Tanmateix, si bé la majoria d'aquests noms pertanyien a una generació de joves i, previsiblement, nous personatges polítics, també s'ha de tenir en compte que a la revista hi col·laboraven, a més, una sèrie de firmes que, com la del notari Sebastià Parés, podrien relacionar-se amb la dreta tradicional i que deuriem proporcionar-li aquell to més moderat que la feia ésser ben respectada entre els intel·lectuals de la dreta catalana.⁽¹¹⁾

Malgrat que aquests dos aspectes siguin aparentment diferents, cal tenir present que, tots dos, són susceptibles de transformar-se en elements d'identificació local i comarcal, car, mentre el primer fa referència a les imatges que el lector es fa d'una ciutat que es presenta a si mateixa com a espai únic, monumental i diferent i que, a més a més, pel fet d'ésser la capital, esdevenia el nexa d'unió de les rodalies rurals, el segon conté, ja amb precisió, tota la qüestió econòmica, que era precisament la base sobre la qual recolzaven les relacions existents entre Vilafranca i l'àrea rural.

1. LA VILAFRANCA DE LA «GASETA» La majoria d'articles dedicats a aquest tema⁽¹⁶⁾ van ésser publicats entre 1926 i 1929, i és precisament a través d'aquests textos —de crítica a la gestió de l'Ajuntament— que pot conèixer-se fins a quin punt el procés urbà de la Vilafranca del moment responia els desitjos dels lectors.

Situats en aquest context, el que destaca és que la crítica a la ciutat i a l'urbanisme tradicionals es fessin, sobretot, mitjançant un plantejament indirecte, recolzat en les carències en equi-

paments i serveis culturals, i que reforçava les activitats culturals comarcals paral·leles que, com les «Exposicions d'Art del Penedès», eren organitzades per les institucions privades afins a la classe mitjana urbana de Vilafranca.

Així, hom podrà veure que predomina el tema de les escoles i també de les biblioteques, arxius i museus,⁽¹⁷⁾ que, a més, es complementava amb el tractament atorgat a qüestions tradicionalment tècniques que, com el trànsit o el mercat, apareixen tractades, en canvi, en l'aspecte de la manca de senyalització i d'edifici propi.⁽¹⁸⁾ De la mateixa manera, el problema sanitari esdevé, igualment, un problema d'hospitals.⁽¹⁹⁾ A més, temes específicament arquitectònics acostumen a ésser considerats de forma marginal, i destinats, encara, a reforçar la necessitat de mesures d'índole cultural. Per exemple, aquesta situació de subordinació de l'urbanisme a la cultura surt molt ben reflectida en el cas d'una sol·licitud per a impulsar un arxiu fotogràfic que es justificava per la comprovació del canvi en la imatge tradicional de la ciutat.⁽²⁰⁾ També és freqüent una crítica a la política d'obres públiques que menyspreava altres necessitats,⁽²¹⁾

Aquest enfocament, que situa la «Gasetta» en la línia del que aleshores es presentava com l'urbanisme progressista europeu,⁽²²⁾ contrasta en canvi amb d'altres plantejaments de caire esteticista i monumentalista i que es relacionen amb l'estil periodístic més tradicional.

D'aquesta manera, en fer referència a la morfologia i al procés de creixement, les raons de la crítica esdevenien vagues i indefinides, car no tenien en compte els mecanismes concrets de la promoció urbanística i insistien en els aspectes més paisatgístics. Potser unes paraules de Pere Regull Pagès, que ja havia encunyat despectivament el terme «neo-Vilafranca» per a diferenciar el Poble Nou de la Vilafranca històrica,⁽²³⁾ poden servir per a il·lustrar aquest altre tipus de crítica:

«Cada cop que per atzar hi deambulem, ens és permès de constatar, amb pena, el raquitisme de les vies que hom hi traça... La barriada novella té, val a dir-ho, l'aspecte d'un campament; els habitatges, en majoria aclaparant de planta baixa, donen la sensació d'interins, i el conjunt, d'una cosa embastada, moridora. Aquest, però, no és el

nostre afer d'avui; el que, ara com ara, ens interessa és el traçat dels carrers. I ho hem dit: són massa estrets. L'evolució soferta per la locomoció i la que pot produir-se en el futur justifica de sobres la nostra afirmació».⁽²⁴⁾

Una sèrie de missatges desordenats sorgeixen d'aquests i altres textos semblants, però tots al·ludeixen a l'afany de participació en el procés de creixement de la ciutat, les necessitats de racionalitzar les demandes socials i econòmiques de la nova societat que s'estava configurant. Per altra part, però, també denunciaven, romànticament, una expansió i una transformació que modificava una ciutat que, com la tradicional, contenia igualment les corresponents injustícies socials. I és que, tanmateix, la imatge ja construïda de la ciutat preexistent era un element d'identificació fortament arrelat en escriptors i lectors!

Per altra part, també pot veure's que la dimensió contradictòria dels articles d'aquesta etapa canvia des del 1930 quan, al compàs dels canvis polítics, ja es podien explicitar les mesures concretes mitjançant les quals hom podia pretendre canviar la ciutat. Així, van començar a demanar-se responsabilitats per la gestió de l'Ajuntament de la Dictadura⁽²⁵⁾ i es plantejava la necessària transformació dels mitjans urbanístics locals en un veritable «Servei Tècnic» semblant, deien, al de Barcelona o qualsevol altra ciutat important de Catalunya.⁽²⁶⁾ De fet, els paral·lelismes entre Barcelona i Vilafranca eren possibles, precisament, per la seva funció de capital, i aquest plantejament, que serà predominant en l'urbanisme vilafranquí de la República,⁽²⁷⁾ ja havia estat insinuat per primer cop a l'octubre del 1929 pel Dr. Estalella, en una conferència on plantejava la necessitat d'incorporar la muntanya de Sant Pau a l'estructura urbana local mitjançant la seva urbanització i transformació en parc.⁽²⁸⁾

2. L'AFIANÇAMENT COMARCAL D'UNA ECONOMIA URBANA.
Tot i l'èmfasi en la cultura i la política, també abunden en la «Gasetta» les referències econòmiques que permeten d'aprofundir en els mecanismes mitjançant els quals, al costat de la notícia o l'article explícitament econòmics, anava prenent forma i es reforçava una imatge territorial basada en les activitats productives i comercials.

Així, hom podrà constatar que el conjunt dels articles i textos que es ressenyen a continuació —i que s'han subdividit segons tractin el fenomen ja clàssic del mercat i de l'economia vitivinícola, o bé el ja més específic de les estructures financeres— reflecteix amb bastant de precisió les connexions existents entre economia, ciutat i comarca, les quals semblen constituir un veritable sistema de relacions que planava pel damunt de les discussions sobre la identitat comarcal.

a. Les relacions tradicionals: el mercat i l'economia vitivinícola. Les relacions econòmiques tradicionals, basades en l'intercanvi ciutat-camp i que, a part de l'estructura econòmica espacial constitueixen una experiència quotidiana fonamental entorn de la qual percebre i assimilar el territori són un fet que, com ja va plantejar P. Rambaud,⁽²⁹⁾ apareix suficientment reflectit en la majoria de publicacions periòdiques locals. En el cas del Penedès, diverses revistes havien plantejat a vegades el tema i, per la seva part, la «Gasetta» va dedicar un número extraordinari al mercat,⁽³⁰⁾ així com també alguns articles en els quals apuntava la necessitat de coordinar els dies de mercat setmanal a les diferents viles penedesenques, i on també tractava de la incidència urbanística del mateix mercat.⁽³¹⁾ Destaca, però, pel seu contingut pròpiament comarcalista, un article del qual parlarem més endavant,⁽³²⁾ en el qual es feia menció de la necessitat de potenciar fires comercials que, salvant les diferències d'escala, complissin el mateix paper que les Fires de Mostres de Barcelona quant a la potenciació de la ciutat.

Pel que fa a la vitivinicultura, s'ha de remarcar l'existència d'un altre número extraordinari dedicat a aquest tema,⁽³³⁾ així com d'un article força extens de Pere Regull Pagès on s'insistia, a més, en el caràcter de nucli central de Vilafranca.⁽³⁴⁾

Malgrat tot, el caràcter de tots aquests textos és força empíric i inventariador, i no s'hi troben preocupacions territorials semblants a les que tenien, per exemple, el Sindicat Oficial de Criadors i Exportadors de Vins del Penedès, els quals, el 1932, i de manera semblant als comerciants de l'oli de les Borges Blanques, arribarien a estar profundament preocupats per les repercussions

que podia arribar a tenir una divisió comarcal que no coincidís amb la denominació d'origen de la producció agrària dominant.⁽³⁵⁾

b. La incidència comarcal d'un subsector econòmic: els bancs i les institucions financeres. Igual que en el cas del mercat i la vitivinicultura, també els serveis bancaris i de préstec havien estat tradicionalment vinculats a la funció central de Vilafranca, si bé, durant aquells anys, aquesta activitat estava experimentant un procés de canvi que, d'acord amb les exigències de centralització, capitalització i direcció, implicava, entre d'altres, la crisi dels petits bancs locals.

Sota l'orientació, i tot sovint la responsabilitat de Pere Mas i Parera, la «Gaseta» va dedicar força notícies i articles al tema, plantejant de manera explícita les connexions que presentava amb el fenomen comarcal.

Així, al costat d'una sèrie de notícies referides al Banc del Penedès, entitat d'origen familiar però que aleshores ja havia esdevingut el banc principal de Vilafranca i que estava vinculat a activitats rendistes i especulatives,⁽³⁶⁾ figuren igualment una sèrie d'articles comentant la ineficàcia de les institucions financeres vilafranquines, inclòs el mateix Banc del Penedès,⁽³⁷⁾ les crítiques al qual contenien una dosi ben abundant de crítica política per les seves mateixes activitats rendistes.

De tota manera, els articles més interessants són aquells en els quals es plantejaven les relacions existents entre les entitats financeres, l'economia urbana i el fenomen comarcal. Recordem, per exemple, un article titulat **Per un banc comarcal** i firmat per P. Sampere, on la necessitat de constituir un banc comarcal, la veia paral·lela a les exigències del comerç del vi, el qual no considerava suficientment recolzat per la infraestructura bancària existent, i que esmentava «munió de persones que fan de banquers a la seva manera i de bancs que no han fet sinó de banquers de vila gran».⁽³⁸⁾ Amb un altre estil i objectiu, vinculat al tema de la crisi, hi ha també un article sobre les dificultats de capitalització del Banc del Penedès⁽³⁹⁾ i un altre sobre les entitats financeres que tenien capacitat per a concedir emprèstits a

l'Ajuntament, i que coincidien, precisament, amb bancs o caixes d'àmbit català o estatal.⁽⁴⁰⁾

A part d'aquests articles, destaquen, però, dues aportacions firmades per Pere Mas i Perera, en les quals posava de manifest la relació existent entre el desenvolupament financer i l'àmbit territorial comarcal i supracomarcal. Pot consultar-se, en aquest sentit, un article seu on es planyia de la implantació de dos bancs foranis, un a Sant Sadurní i un altre al Vendrell, que, deia, venien a fer més insegur l'establiment d'un banc comarcal.⁽⁴¹⁾

També és interessant un article titulat **Del futur de la banca comarcal**,⁽⁴²⁾ en el qual presentava la tendència existent a Catalunya, on aleshores els petits bancs locals es fusionaven i tendien a crear una xarxa catalana intermèdia que els feia més aptes per a combatre la crisi i afrontar una expansió bancària mínimament competitiva. De la comparació d'aquesta situació amb la dispersió penedesenca es deduïa, doncs, la necessitat d'anar vers un banc l'àrea d'expansió del qual semblava que tendís a coincidir amb el Penedès, el qual, en termes econòmics, incloïa l'àrea de mercat de Vilafranca, la del Vendrell i la de Vilanova. És interessant tenir en compte que, de totes tres, la de Vilafranca era aleshores la més extensa, així com també era la que encapçalava la direcció de l'economia vitivinícola.⁽⁴³⁾

B. Caràcters bàsics de la consciència comarcal.

A més a més de les referències a un espai econòmic comarcal, hi havia, però, en la «Gasetta», un missatge comarcalista molt clar, implícit en molts dels seus editorials i, encara, tractat àmpliament en una sèrie d'articles que tenien el Penedès com a objecte principal. Aquests textos, que connectaven amb els sentiments territorials dels lectors, es diferenciaven clarament dels articles a què hem tingut ocasió de referir-nos fins ara, on la comarca, àdhuc en la qüestió econòmica, era quelcom que es despenia dels aspectes concrets i precisos de la vida quotidiana.

D'aquesta manera, es constata que els articles pròpiament comarcals estan clarament inserits dins d'un plantejament polític i de divulgació científica, on es combina l'idealisme voluntarista,

quan es tracta de la comarca dels homes, i el naturalisme fisiogràfic i històric quan l'article està encaminat a demostrar la realitat objectiva comarcal. Tanmateix, aquests plantejaments eren els que havien arrelat en la població després que els polítics i els científics naturalistes i estudiosos de les ciències socials⁽⁴⁴⁾ havien introduït en l'educació i la cultura de masses els paradigmes ambientalistes i historicistes sobre els quals recolzaven els plantejaments regionals vuitcentistes.

En tot cas, una anàlisi més detallada d'aquests textos revela que la idea comarcalista dels escriptors de la «Gasetta» no responia pas a uns criteris establerts i inamovibles, sinó que el mateix plantejament comarcal estava inserit en el marc d'un procés polític i d'una dinàmica científica canviant, en la qual encara coexistien les aportacions més tradicionals, heretades del passat, amb les més recents nocions que, com la de l'espai econòmic, començaven a introduir-se en el pensament territorial català.

1. LA COMARCA COM A ESPAI VIVENCIAL: IDEALISME I VOLUNTARISME. La comarca, com a espai a construir voluntàriament mitjançant els contactes i els lligams dels homes que conviuen en una àrea veïna, en aquest cas el Penedès, apareix de manera molt nítida en dos articles, redactats probablement per Pere Mas i Perera,⁽⁴⁵⁾ en els quals els lligams comarcals tenen unes clares ressonàncies polítiques i que es relacionen, a més, amb una proposta nacionalista catalana.

Així, quant a la voluntat comarcal, Pere Mas i Perera escrivia en **Els vincles comarcals** que

«De temps, la imatge d'una comarca rediviva, pròspera, organitzada, forta, no ens deixa... per damunt dels motlles oficials, podria sobreixir la comarca nova, per obra i gràcia del nostre mutu afecte, de l'aprofitament dels esperits selectes i de l'activitat econòmica encarrilada»,⁽⁴⁶⁾

la qual cosa relacionava amb un dels objectius bàsics de les Exposicions d'Art del Penedès, de les quals ja hem fet esment i que havien de servir per a reforçar el coneixement existent entre les diferents comunitats locals.

Aquesta dosi de voluntarisme econòmic i cultural apareix molt ben vertebrada amb el nacionalisme català, o el que podríem dir-ne la identificació territorial més genèrica, car, com es deia en l'article que estem tractant, hi ha «el fet d'un pensament comú traduït per una comunitat d'idioma»,⁽⁴⁷⁾ que allunyava el moviment comarcalista «d'una exacerbació localista o d'una mena de xovinisme històrico-geogràfic».⁽⁴⁸⁾

De tota manera, aquest voluntarisme, que era el que permetia de connectar amb els objectius polítics dels grups socials alternatius a la dreta conservadora, no era pas aliè a una considerable dosi d'ambientalisme, el qual permetia d'inserir els mateixos projectes comarcals en el marc de la història:

«Si l'ambient forma i performa el caràcter de l'home, la comarca —el Penedès en el nostre cas— exerceix una influència innegable damunt dels aplecs humans que hi viuen. Per tant... hem de maldar, altrament, per la perfecció de l'entitat comarcal, a fi que, al seu torn ella millori la qualitat de les generacions que han de venir».⁽⁴⁹⁾

En conseqüència, sembla doncs força clar que per als autors de la «Gasetà» hi havia una comarca que pertanyia a l'esfera de la vida pràctica, que s'havia d'anar configurant quotidianament i en la qual s'inseria el procés històric —passat i futur—. Aquest plantejament, que presenta una sèrie de paral·lelismes amb les propostes de la Geografia Regional Francesa,⁽⁵⁰⁾ es desenvolupa, però, paral·lelament amb la creença de l'existència d'una comarca real, arrelada al medi físic i heretada del passat: era la comarca científica a la qual van dedicar una desena d'articles que passem a comentar tot seguit.

2. NATURALISME I «PANCOMARCALISME». Les primeres referències a l'existència del Penedès com a comarca natural, les trobem en un article del 1927,⁽⁵¹⁾ en el qual s'apuntava el substrat fisiogràfic homogeni del Penedès —actuals Alt i Baix Penedès i Garraf. Tot i les crítiques que comportava aquest plantejament, la idea de comarca natural constitueix una de les bases més sòlides sobre les quals girava la definició comarcal i, de fet, les mateixes nocions ambientalistes que ja hem tingut ocasió d'apuntar també estan immerses dins d'aquest context.

La seguretat d'aquests plantejaments, que servien per enfortir el macro-Penedès econòmic —i que Pau Vila denominava, críticament, «pancomarcalisme»—, no era però aliena a una certa noció crítica que, en últim terme, sempre va acabar essent minoritària, àdhuc fins quan s'adoptava un enfocament històric i filològic.⁽⁵²⁾

Així, pot trobar-se que la revista mantenia una actitud crítica davant d'iniciatives alienes o contràries a la unitat comarcal, tals com, per exemple, la tendència a separar la comarca del Garraf,⁽⁵³⁾ i es defensava davant de Pau Vila de les acusacions de «panpenedesisme».⁽⁵⁴⁾ Simultàniament, però, els mateixos col·laboradors de la revista suscitaven un cert debat sobre la pertinència d'encavalcar la comarca natural amb la humana. En aquest darrer sentit, és molt interessant la polèmica que va endegar el suggeriment de J. Estalella en l'article anteriorment mencionat,⁽⁵⁵⁾ en el qual, tot i reconèixer l'existència d'una àrea natural homogènia, plantejava les dificultats de voler encaixar-la amb la comarca de l'activitat humana.

Malgrat tot, va acabar imposant-se el criteri fisiogràfic, i així, per exemple, la revista va comentar molt positivament l'aparició de l'**Assaig de nomenclatura de les comarques catalanes**⁽⁵⁶⁾ de Francesc Carreras i Candi, que servia per a enfortir les tesis pancomarcalistes, i, a més, durant els anys trenta, va publicar un seguit d'articles⁽⁵⁷⁾ en els quals s'emprenia de nou la divulgació del substrat fisiogràfic comarcal, fet que, segons paraules del mateix J. Valero, no volia dir adoptar un enfocament tradicional o determinista, car «és un error voler delimitar el Penedès per la sola orografia... hem de rebutjar l'orografia com a instrument exclusiu per a grafiar el Penedès»⁽⁵⁸⁾ i invocava criteris psicològics que tals com el sentiment comarcal, coincideixen amb l'àrea del Penedès.

A MODE DE CONCLUSIÓ I COM A HIPÒTESIS PROVISIONALS: LA COMARCA EN LES DISCUSSIONS POLÍTIQUES

Arribats en aquest punt, davant de l'ideari clarament panpenedesenc de la revista, potser caldria preguntar-se si les

condicions de la vida real vilatana i comarcal tendien a reforçar aquest plantejament. Tanmateix, el feix de relacions i interessos socials i econòmics que es desenvolupaven paral·lelament a aquest sentiment pancomarcalista està poc estudiat i havia d'ésser, forçosament, molt més complex del que s'ha apuntat a través d'aquest article. Tanmateix, segur que les unes i els altres havien d'influir, irrevocablement, en la configuració d'una consciència comarcal en la qual es combinaven elements romàntics del passat amb altres de tan pragmàtics com l'economia vinícola i les finances. De fet, resta prou clar el paper exercit en aquest sentit pel grup de l'Esquerra Republicana vilafranquina, sobretot en allò que fa referència a la mateixa ciutat i a la divulgació d'uns valors històrics i naturalistes fàcilment assimilables per molta gent. I és que, tanmateix, malgrat les contradiccions, l'alternativa política que s'estava configurant aleshores, i que era simultàniament antagònica del caciquisme local i de la burgesia urbana industrial, considerava que el fenomen comarcal era un bon instrument d'actuació.

NOTES

- (1) LL. CASASSAS, recollint les aportacions de Pau Vila, parlava d'una segona fase en els plantejaments comarcals, posterior a la Renaixença, i que s'hauria iniciat el 1864. Tanmateix, el 1919 ja s'assenyalaven els canvis respecte a les dècades anteriors, car, a partir d'aleshores, l'enfocament excursionista de C.A. Torras (1919) i el didàctic de Pere Blasi (1922) obrien noves perspectives per a uns plantejaments que fins al moment havien quedat limitats a l'historicisme i les ciències naturals. Vegeu: LL. CASASSAS, *Barcelona i l'espai català*, Barcelona, Ed. Curial, 1977, p. 105.
- (2) Poden consultar-se, en aquest sentit, les aportacions de H. CAPEL, les quals permeten d'encaixar adequadament aquests corrents en el marc d'un paradigma behaviorista. Vegeu: H. CAPEL, *Percepción del medio y comportamiento geográfico*, «Revista de Geografía», Barcelona, 1973, p. 58-150.
- (3) Vegeu (2), p. 126.
- (4) B. POCHÉ, *De l'écrit local au local comme langage. La représentation sociale a travers les textes*, «Espaces et Sociétés», París, VI-XII/1982 pp. 71-97.
- (5) P. RAMBAUD, *Société rurale et urbanisation*, París, Ed. du Seuil, 1969.
- (6) Vegeu (5), pp. 135-136.

- (7) A. F. TULLA, *La divisió comarcal en el futur de Catalunya. Algunes precisions ideològiques*, «La nova divisió territorial de Catalunya», Bellaterra, pp. 72-86.
- (8) Vegeu (2), p. 123.
- (9) Per a una biografia sobre Pere Mas i Perera, pot consultar-se A. SABATÉ MILL, *Pere Mas i Perera i la Vilafranca del seu temps*, Vilafranca, Ajuntament de ..., 1982.
- (10) Citació bibliogràfica recollida per F. ROCA, autor que recull, a més, un fragment clarament comarcalista de J. Valero, en el qual s'explica que, «cada poble per ell mateix, abandonat a les seves forces, no podia dur a terme la gran responsabilitat higiènica que s'imposa... afortunadament a Catalunya, tenim, com a realitat viva de la terra, aquestes naturals, històriques, geogràfiques i espontànies man-comunitats de municipis que denominem comarca». Vegeu concretament: F. ROCA, *Política, economía y espacio. La política territorial en Cataluña (1936-1939)*, Barcelona, Ed. del Serbal, 1983.
- (11) A la revista, surten referències, àdhuc articles d'agraïment, a les col·laboracions de poetes i escriptors que, com Octavi Saltor o Josep M.ª de Sagarra, s'acostuma a vincular amb la «Lliga». Vegeu a més: P. BENACH, *Els vilafranquins del segle XX. Notes per a la història local*, Vilafranca, 1978.
- (12) A. M. GENER, *Els propietaris de la nostra comarca*. «Gaseta...», 1-XII-1926, p. 2. A. GUASCH, *Coses de Vilafranca. Aquells propietaris*, «Gaseta ...», 3-V-1927, p. 2.
- (13) P. GRASES, *Panorama de la premsa vilafranquina*, «Gaseta ...», 31-V-1929.
- (14) La Ponència per a la Divisió Territorial va interessar-se per un número especial que «Acció» va dedicar al mercat de Vilafranca i la divisió comarcal; es referia al número corresponent al 28-V-1932. Vegeu: EC. LLUCH - O. NELLO, *La gènesi de la Divisió Territorial de Catalunya*. (Edició de documents...). Barcelona, Diputació de Barcelona, 1983, p. 202.
- (15) En el cas de les ciutats petites i depenents de l'economia agrícola, els articles acostumaven a tenir, quasi exclusivament, un caire més romàntic i historicista. Almenys aquesta va ésser una de les conclusions a les quals va arribar-se en una investigació sobre bibliografia local a la comarca de la Conca de Barberà. Vegeu en aquest sentit, M.ª A. ALIÓ - R. ALMUZARA, *Bibliografia històrico-geogràfica de la Conca de Barberà*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1983. Recordem igualment com la mateixa Ponència per a la Divisió Territorial, va interessar-se per la revista montblanquina «Aires de la Conca». Vegeu (14), p. 195.
- (16) Lògicament, les referències a Vilafranca són freqüents en molts articles de la «Gaseta». De tota manera, pel que fa a aquest grup temàtic, ens hem basat en una selecció de divuit articles.
- (17) La insistència en les escoles és un tema repetit. Vegeu: 15-IV-1926, p. 3; 20-IV-1927, p. 2; 15-III-1929, p. 6; 15-IV-1929, p. 2. Respecte als altres equipaments, vegeu els articles: 15-V-1926, pp. 1-2; 16-VI-1928, p. 5.
- (18) «Gaseta ...», 1-VIII-1929, pp. 5-6 i 15-IX-1929, p. 5.
- (19) «Gaseta ...», 1-VIII-1927, p. 3.
- (20) «Gaseta ...», 15-VI-1928, p. 5.
- (21) «Gaseta ...», 15-VI-1927, p. 3 i 15-IV-1929, p. 5.
- (22) Vegeu (10), p. 47...

- (23) «Gaseta ...», 15-VI-1926, p. 1.
- (24) P. REGULL PAGÈS, *Carrers del Poble Nou*, «Gaseta ...», 2-VI-1927, p. 3.
- (25) «Gaseta ...», 15-V-1930, p. 4; 1-VII-1930, p. 2 i 1-VIII-1930, p. 2.
- (26) «Gaseta ...», 4-XII-1930, p. 6.
- (27) M.ª A. ALIÓ, *Projectes i realitat d'un procés urbà decimonònic. Creixement i organització espacial a Vilafranca del Penedès (1965-1939)* (en premsa).
M.ª A. ALIÓ, *Un assaig de periodització de l'urbanisme vilafranquí (segles XIX i XX)*, «Olerdulae», 4-VI-1984, pp. 4-6.
- (28) *Conferència Estalella*, «Gaseta ...», 1-X-1929, p. 6.
- (29) Vegeu (5).
- (30) «Gaseta ...», 31-XII-1928, 16 pp.
- (31) «Gaseta ...», 1-IV-1926, p. 7.
- (32) *Els vincles comarcals*, «Gaseta...», 15-IV-1926.
- (33) Corresponent al mes de setembre del 1927.
- (34) P. REGULL PAGÈS, *Agricultura, Indústria i Comerç vilafranquins*, «Gaseta ...», 1-I-1927, pp. 12-13.
- (35) En els documents aplegats per EC. LLUCH i O. NEL·LO —vegeu (14)—, pp. 198, i 241-242, poden trobar-se referències a aquestes preocupacions.
- (36) Hi ha un total de sis notícies sobre el Banc del Penedès, aparegudes en els números de la «Gaseta ...» corresponents al 1-VI-1928; 28-II-1929; 15-III-1929. 31-III-1929; 15-V-1929 i 1-III-1930.
- (37) «Gaseta ...», 18-VII-1927 i 30-IX-1928.
- (38) P. SAMPERE, *Per un banc comarcal*, «Gaseta ...», 1-VII-1926, p. 1.
- (39) P. SAMPERE, *El Banc del Penedès*, «Gaseta ...», 18-VII-1927, p. 5.
- (40) *Qüestions locals. L'emprèstit*, «Gaseta ...», 30-IX-1928, p. 5.
- (41) P. MAS I PERERA, *El Penedès bancari*, «Gaseta ...», 27-VIII-1929, p. 1.
- (42) P. MAS I PERERA, *Del futur de la banca comarcal*, «Gaseta ...», 1-XII-1929, pp. 1-2.
- (43) Vegeu, en aquest sentit, el mapa d'atracció de les ciutats comarcals catalanes confeccionat per la Ponència de la Divisió Territorial.
- (44) H. CAPEL, *Filosofia Ciencia en la Geografia contemporánea*, Barcelona, Barcanova, 1981.
- (45) *Ens referim a Els vincles comarcals*, «Gaseta ...», 15-IV-1926 i a *L'amistat interlocal*, «Gaseta ...», 31-III-1929.
- (46) *Els vincles comarcals*. Vegeu (45).
- (47) *L'amistat interlocal*. Vegeu (45).
- (48) *L'amistat interlocal*. Vegeu (45).
- (49) *L'amistat interlocal*. Vegeu (45).
- (50) Tals com els aleshores joves geògrafs Pau Vila, Josep Iglésias i Lluís Solé Sabarís.
- (51) *El Penedès, comarca natural*, «Gaseta ...», 15-III-1927.

- (52) P. MAS I PERERA, Acotacions. *La grafia Penedès*. «Gasete ...», 1-I-1927, p. 1.
- (53) *El bluff Erdoi-Garraf*. «Gasete... », 1-XI-1929.
- (54) A la recerca d'una comarca. «Gasete ...», 15-XI-1929, p. 2.
- (55) Vegeu (51).
- (56) *Els límits del Penedès*, «Gasete ...» 15-VI-1928, pp. 2-3.
- (57) *El mapa del Penedès segons la densitat*, «Gasete ...», 15-1-1930.
J. VALERO, *El Penedès segons l'orografia*, «Gasete ...», 1-II-1930.
E. VIDAL RIBA, *El Penedès segons l'orografia*, «Gasete ...», 1-III-1930.
- (58) J. VALERO, vegeu (57).
-